

PREKLADY

O OZNAČOVANÍ*

Bertrand RUSSELL

Pod „označujúcim zvratom“ rozumiem taký zvrat, akým je ktorýkoľvek z nasledujúcich: nejaký človek,^a niektorý človek, akýkoľvek človek, každý človek, všetci ľudia, súčasný kráľ Anglicka,^b súčasný kráľ Francúzska, ťažisko slnečnej sústavy v prvom okamihu dvadsiateho storočia, obeh Zeme okolo Slnka, obeh Slnka okolo Zeme. Teda zvrat je označujúci výlučne na základe svojej *formy*. Môžeme rozlišovať tri prípady: (1) Zvrat môže byť označujúci a napriek tomu nič neoznačovať, napríklad „súčasný kráľ Francúzska“. (2) Zvrat môže označovať jeden určitý objekt, napríklad „súčasný kráľ Anglicka“ označuje určitého človeka.^c (3) Zvrat môže označovať viacznačne, napríklad „nejaký človek“ neoznačuje mnoho ľudí, ale nejakého nejednoznačne určeného človeka. Interpretácia takýchto zvratov je veľmi ťažká. Je naozaj veľmi ťažké sformulovať nejakú teóriu, ktorá by nepripúšťala formálne výhrady. Všetkým ťažkostiam, ktoré sú mi známe, sa dá čeliť, pokiaľ som schopný to zistiť, pomocou teórie, ktorú hneď vysvetlím.

Problém označovania je naozaj veľmi dôležitý, nielen v logike a matematicke, ale aj v teórii poznania. Vieme napríklad, že ťažisko slnečnej sústavy v určitom okamihu je nejaký určitý bod a môžeme o ňom vysloviť mnoho výrokov [propositions].^d S týmto bodom však nie sme bezprostredne *oboznámení*, poznáme ho iba na základe opisu. Rozlišovanie medzi *oboznámenosťou* a *poznáním niečoho* je rozlišovaním medzi vecami, ktoré sú nám priamo dostupné a vecami, ku ktorým sa môžeme dostať iba pomocou označujúcich zvratov. Často sa stáva, že vieme, že istý zvrat označuje jednoznačne, hoci nie sme oboznámení s tým, čo označuje; tak je to v uvedenom prípade ťažiska. Pri vnímaní sme oboznámení s objektmi vnímania, pri myslení sme oboznámení s objektmi abstraktnejšej logickej povahy. Nie sme však nevyhnutne oboznámení s objektmi, ktoré sú označené zvratmi, zloženými zo slov, s významom ktorých sme oboznámení. Vezmime si veľmi dôležitý prípad: Zdá sa, že nemáme žiadny dôvod byť presvedčení o tom, že sme niekedy boli oboznámení s myšliami iných ľudí, keďže vieme, že tieto priamo nevnímame; teda to, čo

o nich vieme, sme získali prostredníctvom označenia. Celé naše myslenie musí začať tým, s čím sme oboznámení, ale potom pokračuje uvažovaním o mnohých veciach, s ktorými nie sme vôbec oboznámení.

Vo svojej argumentácii budem postupovať takto: začnem uvedením teórie, ktorú mám v úmysle obhajovať.¹ Potom prediskutujem teóriu Fregeho a Meinonga, pričom ukážem, prečo ma ani jedna z nich neuspokojuje. Vzápätí uvediem dôvody v prospech svojej teórie a nakoniec stručne naznačím jej filozofické dôsledky.

Moja teória je, v krátkosti, takáto: Pojem *premennej* považujem za základný. Zvrat „ $C(x)$ “ používam, keď mám na mysli výrok,² ktorého zložkou je x , pričom x , t. j. premenná, je podstatne a celkom neurčená. Môžeme potom uvažovať o dvoch pojmoch, „ $C(x)$ je vždy pravdivé“ a „ $C(x)$ je nikdy pravdivé“.³ Potom *čokoľvek*, *nič* a *niečo* (čo sú najprimitívnejšie označujúce zvraty) treba interpretovať takto:

$C(\text{čokoľvek})$ znamená „ $C(x)$ je vždy pravdivé“,

$C(\text{nič})$ znamená „ $\neg C(x)$ je vždy pravdivé“,

$C(\text{niečo})$ znamená „Nie je pravda, že $\neg C(x)$ je vždy pravdivé“.⁴

Pojem „ $C(x)$ je vždy pravdivé“ tu chápem ako konečný a nedefinovateľný a ostatné definujem pomocou neho. Nepredpokladám, že zvraty *čokoľvek*, *nič* a *niečo* majú nejaký význam sami osebe, ale *každému* výroku, v ktorom sa vyskytujú, je priradený význam. Toto je pre teóriu označovania, ktorú chcem obhajovať, principiálne: označujúce zvraty nemajú nikdy význam sami osebe, ale význam má každý výrok, v ktorého slovnom vyjadrení sa vyskytujú. Som presvedčený, že ťažkosti týkajúce sa označovania sú výsledkom chybných analýz výrokov, ktorých slovné vyjadrenia obsahujú označujúce zvraty. Správna analýza, pokiaľ sa nemýlim, môže ďalej vyzeráť takto:

Predpokladajme, že chceme interpretovať výrok „Stretol som nejakého človeka“. Ak je to pravda, stretol som nejakého určitého človeka. To však nie je to, čo tvrdím. Podľa teórie, ktorú obhajujem, tvrdím:

„Stretol som x a x je ľudská bytosť“ nie je vždy nepravdivé“.

Všeobecne, keď definujeme triedu ľudí ako triedu objektov, ktoré majú predikát *ľudská bytosť*, hovoríme, že:

„ C (nejaký človek)“ znamená „ $C(x)$ a x je ľudská bytosť“ nie je vždy nepravdivé“. Zvrat „nejaký človek“, sám osebe, potom celkom stráca význam, ale nadobúda ho každý výrok, v ktorého slovnom vyjadrení sa vyskytuje zvrat „nejaký človek“.

Uvažujme ďalej o výroku „všetci ľudia sú smrteľní“. Tento výrok⁵ je v skutočnosti hypotetický a stanovuje, že ak čokoľvek je človekom, tak je smrteľné. To znamená, že stanovuje: ak x je človekom, tak x je smrteľné, nech už je x čokoľvek. Teda, ak nahradíme zvrat „ x je človek“ zvratom „ x je ľudská bytosť“, dostaneme:

„Všetci ľudia sú smrteľní“ znamená „Ak x je ľudská bytosť, tak x je smrteľné“ je vždy pravdivé“.

V symbolickej logike sa to vyjadruje tak, že hovoríme „všetci ľudia sú smrteľní“ znamená „ x je ľudská bytosť“ implikuje ' x je smrteľné' pre všetky hodnoty x ". Ešte všeobecnejšie:

„ C (všetci ľudia)“ znamená „Ak x je ľudská bytosť, tak $C(x)$ je pravdivé“ je vždy pravdivé“..

Podobne:

„ C (žiadny človek)“ znamená „Ak x je ľudská bytosť, tak $C(x)$ je nepravdivé“ je vždy pravdivé“.

„ C (niektorí ľudia)“ bude znamenať to isté ako „ C (nejaký človek)“ a

„ C (nejaký človek)“ znamená „Nie je pravda, že ' $C(x)$ a x je ľudská bytosť' je vždy nepravdivé“.

„ C (každý človek)“ bude znamenať to isté ako „ C (všetci ľudia)“.

Ostáva nám ešte interpretovať zvraty, v ktorých sa vyskytuje určitý člen.⁶ Sú to najzaujímavejšie a najobťažnejšie označujúce zvraty. Vezmime si napr. zvrat „Otec Karola druhého bol popravený“. Tvrdí sa v ňom, že existovalo nejaké x , ktoré bolo *otcom* Karola druhého a bolo popravené. Čiže striktno použitý určitý člen obsahuje jedinečnosť. Je síce pravda, že hovoríme o „synovi Toho-a-toho“ aj vtedy, keď má Ten-a-ten viac synov, ale správnejšie by bolo povedať „nejaký syn Toho-a-toho“. Teda pre naše účely chápeme určitý člen [*the*] tak, že obsahuje jedinečnosť. Teda keď hovoríme „ x bol *otcom* Karola druhého“,

netvrdíme len to, že x mal určitý vzťah ku Karolovi druhému, ale tiež to, že tento vzťah nemal nik iný. Uvažovaný vzťah bez predpokladu jedinečnosti a bez akýchkoľvek označujúcich zvrátov je vyjadrený zvratom „ x splodil Karola druhého“. Aby sme získali ekvivalent zvratu „ x bol *otcom* Karola druhého“, musíme dodať: „Ak y je iné ako x , tak y nespodil Karola druhého“, alebo, čo je ekvivalentné, „Ak y splodil Karola druhého, tak y je totožné s x “. Teda zo zvratu „ x je *otcom* Karola druhého“ dostaneme: „ x splodil Karola druhého; a 'ak y splodil Karola druhého, tak y je totožné s x ' je pre y vždy pravdivé“.

Teda z výroku „*otec* Karola druhého bol popravený“ dostaneme: „Pre x nie je vždy nepravdivé, že x splodil Karola druhého a že x bol popravený a že 'ak y splodil Karola druhého, tak y je totožné s x ' je pre y vždy pravdivé“.

Môže to vyzerať ako pomerne neveriteľná interpretácia, teraz ju však nezdôvodňujem, svoju teóriu iba *uvádzam*.

Na interpretáciu zvratu „ C (*otec* Karola druhého)“, kde C zastupuje ľubovoľný výrok o ňom, nám stačí iba namiesto „ x bol popravený“ v spomenutom príklade dať $C(x)$. V súlade s už uvedenou interpretáciou zistíme, že nech je C akékoľvek, „ C (*otec* Karola druhého)“ znamená:

„Pre x nie je vždy nepravdivé, že 'ak y splodil Karola druhého, tak y je totožné s x ' je pre y vždy pravdivé“,

čo sa v prirodzenom jazyku vyjadruje takto: „Karol druhý mal jedného otca, nie viac“. Následne, ak nie je splnená táto podmienka, tak *každý* výrok, ktorý má formu „ C (*otec* Karola druhého)“ je nepravdivý. Teda napríklad každý výrok formy „ C (*súčasný* kráľ Francúzska)“ je nepravdivý. Toto je veľká výhoda uvedenej teórie. Neskôr ukážem, že to neprotirečí zákonu sporu, ako by sa mohlo spočiatku predpokladať.

To, čo sme uviedli, nám umožňuje redukovať všetky výroky, v ktorých sa vyskytujú označujúce zvraty na formy, v ktorých sa takéto zvraty nevyskytujú. V ďalšej diskusii sa pousilujeme ukázať, prečo je nevyhnutné uskutočniť takúto redukciu.

V prospech uvedenej teórie svedčia ťažkosti, ktoré sa zdajú byť neprekonateľné, ak považujeme označujúce zvraty za niečo, čo zastupuje pravé zložky výrokov, vo verbálnych vyjadreniach ktorých sa vyskytujú. Z možných teórií, ktoré pripúšťajú takéto zložky, je najjednoduchšia Meinongova.⁷ Táto teória pokladá akýkoľvek gramaticky správny označujúci zvrat za niečo, čo zastupuje nejaký *objekt*. Teda napr. „*súčasný* kráľ Francúzska“, „*okrúhly*

štvorec“ atď., sa pokladajú za pravé objekty. Pripúšťa sa, že takéto objekty *nesubsistujú*, ale napriek tomu sa považujú za objekty. Tento názor je sám osebe problematický, ale hlavnou námietkou je, že takéto objekty by porušovali zákon sporu. Tvrdí sa napríklad, že existujúci *súčasný* kráľ Francúzska existuje a takisto neexistuje, že *okružly* štvorec je okrúhly a takisto nie je okrúhly atď. To je však neprípustné. A ak môžeme nájsť nejakú teóriu, ktorá nevedie k takýmto výsledkom, istotne jej musíme dať prednosť.

Uvedenému porušeniu zákona sporu sa vyhýba Fregeho teória. Frege rozlišuje v označujúcom zvrate dva prvky, ktoré môžeme nazvať *zmysel* a *denotát*.⁸ Napríklad „*ťažisko* slnečnej sústavy na začiatku dvadsiateho storočia“ je veľmi zložitý zvrat čo do *zmyslu*, ale jeho *denotátom* je určitý bod, ktorý je jednoduchý. Slnečná sústava, dvadsiate storočie atď., sú zložky *zmyslu*, ale *denotát* nemá nijaké zložky.⁹ Jednou z výhod tohto rozlišovania je, že ukazuje, prečo sú tvrdenia o totožnosti často dôležité. Ak hovoríme „Scott je *autorom* románu *Waverley*“ tvrdíme totožnosť denotátu a súčasne rozdiel v zmysle. Nebudem však opakovať argumenty, ktoré podporujú túto teóriu, pretože som jej nároky potvrdil inde (loc. cit.) a sústredím sa na prediskutovanie týchto nárokov.

Jedna z prvých ťažkostí, na ktoré narazíme, keď prijímame názor, že označujúce zvraty *vyjadrujú* zmysel a *označujú* denotát,¹⁰ sa týka prípadov, v ktorých, zdá sa, chýba denotát. Ak povieme „*Kráľ* Anglicka je holohlavý“, zdá sa, že to nie je výrok o zloženom *zmysle* zvratu „*kráľ* Anglicka“, ale o skutočnom človeku, ktorý je označený týmto zmyslom. Ale uvažujme teraz o zvrate „*kráľ* Francúzska je holohlavý“. Na základe formálnej podobnosti by sa takisto mal týkať denotátu zvratu „*kráľ* Francúzska“. Ale tento zvrat, hoci má *zmysel*, za predpokladu, že „*kráľ* Anglicka“ má zmysel, určite nemá žiadny denotát, aspoň nie v bežnom zmysle. Dalo by sa teda predpokladať, že zvrat „*kráľ* Francúzska je holohlavý“ by mal byť nezmyselný, nie je však nezmyslom, lebo je jednoducho nepravdivý. Pouvažujme znova o takomto výroku: „Ak *u* je trieda, ktorá má iba jeden prvok, potom tento jeden prvok je prvkom *u*“, alebo, ako to môžeme vyjadriť, „Ak *u* je jednoprvková trieda, tak *to u* je *u*“.¹¹ Tento výrok by mal byť *vždy* pravdivý, keďže záver je pravdivý vždy, kedykoľvek je pravdivá hypotéza. Ale „*to u*“ je označujúci zvrat a je to práve denotát, nie zmysel, o ktorom sa hovorí, že je *u*. Ak teraz *u* *nie* je jednoprvková trieda, tak „*to u*“ zjavne nič neoznačuje, teda náš výrok by sa zjavne stal nezmyslom, akonáhle *u* nie je jednoprvková trieda.

Teraz je jasné, že takéto výroky sa *nestávajú* nezmyselnými iba preto, lebo ich hypotézy sú nepravdivé. Kráľ v *Búrke* mohol povedať: „Ak sa Ferdinand

neutopil, tak Ferdinand je môj jediný syn“. Teda „môj jediný syn“ je označujúci zvrat, ktorý má zdanlivo denotát vtedy a len vtedy, keď mám práve jedného syna. Uvedený výrok by však ostal pravdivý aj vtedy, keby sa bol Ferdinand naozaj utopil. Musíme si teda alebo zadovážiť denotát v prípadoch, v ktorých na prvý pohľad chýba, alebo sa musíme zrieknuť názoru, že to, o čo ide vo výrokoch, ktoré obsahujú označujúce zvraty, je denotát. Som zástancom druhej línie. Prvou cestou sa môžeme vydať tak, ako to urobil Meinong, že pripúšťame objekty, ktoré nesubsistujú a popierame, že sa podriaďujú zákonu sporu. Tomuto sa však, ak je to možné, treba vyhnúť. Iný spôsob, ako sa vydať tou istou cestou (pokiaľ ide o našu terajšiu alternatívu) prijal Frege, ktorý si pomocou definície zaobstaráva nejaký čisto konvenčný denotát pre prípady, v ktorých by inak nijaký neexistoval. Teda „*kráľ* Francúzska“ má denotovať prázdnu triedu, „jediný syn pána Toho-a-toho“ (ktorý má desaťčlennú rodinu) má denotovať triedu všetkých jeho synov atď. Ale tento postup, hoci nemusí viesť ku skutočnej logickej chybe, je zjavne umelý a neposkytuje presnú analýzu uvedeného problému. Ak teda pripustíme, že označujúce zvraty majú vo všeobecnosti dve stránky, t.j. zmysel a denotát, prípady, v ktorých, zdá sa, neexistuje nijaký denotát, spôsobujú ťažkosti aj za predpokladu, že denotát v skutočnosti existuje, aj za predpokladu, že v skutočnosti nijaký neexistuje.

Logickú teóriu možno vyskúšať podľa jej schopnosti vysporiadať sa s ťažkými problémami a pri uvažovaní o logike je užitočné postupovať tak, že myseľ zásobíme čo najväčším počtom problémov, pretože sledujú ten istý cieľ, ako experimenty vo fyzike. Sformulujem teda tri problémy, ktoré by teória týkajúca sa označovania mala byť schopná riešiť. Neskôr ukážem, že moja teória ich rieši.

(1) Ak je a totožné s b , tak čokoľvek je pravdivé o jednom, je pravdivé o druhom a v ľubovoľnom výroku každé z nich môžeme nahradiť druhým bez toho, aby sa zmenila pravdivosť alebo nepravdivosť tohto výroku. Napríklad Juraj IV. si prial vedieť, či bol Scott *autorom* románu *Waverley* a v skutočnosti Scott *bol autorom* románu *Waverley*. Môžeme teda nahradiť zvrat *autor románu „Waverley“* výrazom *Scott* a takto dokazovať, že Juraj IV. si prial vedieť, či Scott je Scott. Prvému gentlemanovi Európy však sotva možno pripisovať záujem o zákon totožnosti.

(2) Podľa zákona vylúčenia tretieho musí byť pravdivé buď „ A je B “, alebo „ A nie je B “. Teda musí byť pravdivé buď „*súčasný kráľ Francúzska* je holohlavý“, alebo „*súčasný kráľ Francúzska* nie je holohlavý“. Keby sme však vymenovali veci, ktoré sú holohlavé a potom veci, ktoré nie sú holohlavé,

nenášli by sme *súčasného* kráľa Francúzska ani v jednom zozname. Heglovci, ktorí milujú syntézu, by pravdepodobne usúdili, že nosí parochňu.

(3) Uvažujme o výroku „*A* sa odlišuje od *B*“. Ak je pravdivý, tak medzi *A* a *B* je nejaký rozdiel, čo možno vyjadriť vo forme „rozdiel medzi *A* a *B* subsistuje“. Ale ak je nepravdivé, že sa *A* odlišuje od *B*, tak medzi *A* a *B* nie je nijaký rozdiel, čo možno vyjadriť vo forme „rozdiel medzi *A* a *B* nesubsistuje“. Ako však môže byť non-entita subjektom výroku? „Myslím, teda som“ nie je o nič evidentnejšie než „Som subjektom výroku, teda som“, za predpokladu, že „som“ chápeme ako tvrdenie o subsistencii alebo bytí,¹¹ nie o existencii. Mohlo by sa teda zdať, že popierať bytie čohokoľvek musí byť vždy kontradiktorické. V súvislosti s Meinongom sme však videli, že pripúšťať bytie niekedy takisto vedie ku kontradikciám. Ak sa teda *A* a *B* neodlišujú, zdá sa rovnako nemožné predpokladať, že existuje taký objekt ako „rozdiel medzi *A* a *B*“, ako predpokladať, že taký objekt neexistuje.

Vzťah zmyslu k denotátu obsahuje určité pomerne osobité ťažkosti, ktoré samy osebe stačia ukázať, že teória, ktorá vedie k takýmto ťažkostiam, musí byť nesprávna.

Keď chceme hovoriť o *zmysle* označujúceho zvratu v protiklade k *denotátu*, môžeme to prirodzeným spôsobom urobiť pomocou úvodzoviek. Hovoríme teda:

Ťažisko slnečnej sústavy je bod, nie označujúci komplex.

„Ťažisko slnečnej sústavy“ je označujúci komplex, nie bod.

Alebo:

Prvý riadok Grayovej Elégie vyjadruje výrok.

„Prvý riadok Grayovej Elégie“ nevyjadruje výrok.

Teda ak si vezmeme ľubovoľný označujúci zvrat, povedzme *C*, chceme uvažovať o vzťahu medzi *C* a „*C*“, pričom rozdiel medzi týmito dvoma výrazmi predstavujú dva uvedené príklady.

Hovoríme, že keď sa vyskytuje *C*, to o čom hovoríme, je *denotát*, ale keď sa vyskytuje „*C*“, hovoríme o *zmysle*. Teda vzťah zmyslu a denotátu nie je len lingvistickým vzťahom sprostredkovaným týmto zvratom: musí tu byť obsiahnutý logický vzťah, ktorý vyjadrujeme tvrdením, že zmysel označuje denotát.

Narážame však na ťažkosť, ktorá spočíva v tom, že sa nám nedarí *aj* zachovať súvislosť zmyslu a denotátu, *aj* zabrániť tomu, aby boli jedným a tým istým; *aj* v tom, že zmysel nemožno pochopiť inak ako prostredníctvom označujúcich zvrátov. Deje sa to takto:

Jeden zvrät C musel mať *aj* zmysel *aj* denotát. Ale ak hovoríme o „zmysle C “, dostaneme zmysel (ak vôbec nejaký) denotátu. „Zmysel prvého riadku Grayovej Elégie“ je ten istý ako „Zmysel zvratu 'Večer zvoní umieráčik lúčiacemu sa dňu“ a nie je ten istý ako „Zmysel zvratu 'prvý riadok Grayovej Elégie““. Aby sme teda dostali ten zmysel, ktorý chceme, musíme hovoriť nie o „zmysle C “, ale o „zmysle ' C '“, ktorý je ten istý ako „ C sám osebe. Podobne „denotát C “ neznamená denotát, ktorý chceme, ale znamená niečo, čo – ak to vôbec označuje – označuje to, čo je označené denotátom, ktorý chceme. Napríklad, nech „ C “ je „označujúci komplex vyskytujúci sa v druhom z už uvedených prípadov“. Potom

$C =$ „prvý riadok Grayovej Elégie“

a denotát $C =$ Večer zvoní umieráčik lúčiacemu sa dňu. Ale to, čo sme *chceli* mať ako denotát, bolo „prvý riadok Grayovej Elégie“. Nedostali sme teda to, čo sme chceli.

Problém, ktorý vzniká vtedy, keď hovoríme o zmysle označujúceho komplexu, môžeme vyjadriť takto: Ak kladieme komplex vo výroku, výrok je o denotáte. Ak utvoríme výrok, v ktorom je „zmysel C “ subjektom, potom tento subjekt je zmyslom (ak je nejaký) denotátu, ktorý nebol zamýšľaný. To nás vedie ku konštatovaniu, že keď rozlišujeme zmysel a denotát, musíme sa zapodievať zmyslom: zmysel má denotát a je komplexom a neexistuje tu nič iné ako zmysel, ktorý možno nazvať komplexom a o ktorom sa dá povedať, že *má* *aj* zmysel *aj* denotát. Podľa uvažovaného názoru je správne povedať, že niektoré zmysly majú denotáty.

To však len zväzňuje ťažkosti, do ktorých sa dostávame, keď hovoríme o zmysloch. Predpokladajme, že C je náš komplex. Potom musíme povedať, že C je zmyslom tohto komplexu. Kedykoľvek sa však C vyskytuje bez úvodzoviek, to čo sa hovorí, nie je pravdivé o zmysle, ale len o denotáte, ako keď, napríklad, povieme: Ťažisko slnečnej sústavy je bod. Teda keď chceme hovoriť o samom C , t.j. vysloviť výrok o zmysle, našim subjektom nesmie byť C , ale niečo, čo označuje C . Preto „ C “, čo je to, čo používame, keď chceme hovoriť o zmysle, nesmie byť týmto zmyslom, ale niečím, čo tento zmysel označuje. A C

nesmie byť zložkou tohto komplexu (ako je to vo zvrate „zmysel C “). Pretože ak sa C bude vyskytovať v tomto komplexe, bude to jeho denotát, nie jeho zmysel, ktorý sa bude vyskytovať a od denotátov k zmyslom neexistuje žiadna spiautočná cesta, pretože každý objekt môžeme označiť nekonečným množstvom rôznych označujúcich zvrátov.

“ C “ a C sú teda zdanlivo rozdielne entity, také, že „ C “ označuje C . To však nemôže byť vysvetlenie, pretože vzťah „ C “ ku C zostáva záhadný. Kde máme teda hľadať označujúci komplex „ C “, ktorý má označovať C ? Okrem toho, keď sa C vyskytuje vo výroku, nevyskytuje sa tam iba denotát (ako budeme vidieť v nasledujúcom odseku). Podľa uvažovaného názoru je však C iba denotát, pričom zmysel je úplne prenechaný „ C “. To je neriešiteľný zmätok, ktorý azda dokazuje, že celé rozlišovanie zmyslu a denotátu bolo chybné koncipované.

Formálnym dôkazom toho, že ak sa označujúci zvrat vyskytuje vo výroku, tak je relevantný zmysel, je problém, týkajúci sa *autora* románu *Waverley*. Výrok „Scott bol *autorom* románu *Waverley*“ má vlastnosť, ktorú nemá výrok „Scott bol Scott“, totiž vlastnosť, že Juraj IV. si prial vedieť, či je pravdivý. Tieto dva výroky teda nie sú totožné, čiže zmysel zvratu „*autor* románu *Waverley*“ musí byť rovnako relevantný ako denotát, ak sa pridržame hľadiska, ktoré takto rozlišuje. Ako sme však práve videli, pokiaľ sa pridržame tohto hľadiska, sme nútení tvrdiť, že relevantný môže byť iba denotát. Musíme sa teda tohto hľadiska zriecť.

Ostáva nám ešte ukázať, ako všetky uvažované problémy rieši teória, ktorú som uviedol na začiatku tohto článku.

Podľa názoru, ktorý zastávam, je označujúci zvrat v podstate *časťou* vety a nemá, ako väčšina jednotlivých slov, nijaký význam sám osebe. Keď poviem „Scott bol človek“, je to výrok formy „ x bol človek“ a jeho subjektom je „Scott“. Ale ak poviem „*autor* románu *Waverley* bol človek“, nie je to výrok formy „ x bol človek“ a jeho subjektom nie je „*autor* románu *Waverley*“. Ak skrátime tento výrok tak, ako sme to urobili na začiatku tohto článku, môžeme vetu „*autor* románu *Waverley* bol človek“ nahradiť touto: „Jedna a iba jedna entita napísala román *Waverley* a táto entita bola človekom“. (Nie je to presne to, čo sa mienilo pôvodnou vetou, ale dá sa tomu ľahšie porozumieť.) Všeobecne, za predpokladu, že chceme povedať, že *autor* románu *Waverley* mal vlastnosť Φ , to, čo chceme povedať je ekvivalentné s „Jedna a iba jedna entita napísala román *Waverley* a táto entita mala vlastnosť Φ “.

Vysvetlenie *denotátu* je potom takéto: Ak je každý výrok, v ktorom sa vyskytuje zvrat „*autor* románu *Waverley*“, vysvetlený uvedeným spôsobom, tak výrok „Scott bol *autorom* románu *Waverley*“ (t.j. „Scott bol totožný s *autorom* románu *Waverley*“) sa stáva výrokom „Jedna a iba jedna entita napísala román *Waverley* a Scott bol totožný s touto entitou“; alebo, ak sa vrátíme k úplne explicitnej forme: „Pre x nie je vždy nepravdivé, že x napísal román *Waverley*, že pre y je vždy pravdivé, že ak y napísal román *Waverley*, tak y je totožné s x a že Scott je totožný s x “. Teda ak „ C “ je označujúci zvrat, môže sa stať, že existuje jedna entita x (nemôže byť viac ako jedna), pre ktorú je výrok „ x je totožné s C “ pravdivý, pričom tento výrok sa interpretuje uvedeným spôsobom. Potom môžeme povedať, že entita x je denotátom zvratu „ C “. Teda Scott je denotátom zvratu „*autor* románu *Waverley*“. „ C “ v úvodzovkách bude iba *zvratom*, nie niečím, čo môžeme nazvať *zmyslom*. Zvrat *sám osebe* (*per se*) nemá nijaký zmysel, pretože v plnom vyjadrení ľubovoľného výroku, v ktorom sa pôvodne vyskytuje, tento zvrat chýba, pretože sa rozložil.

Problém týkajúci sa zvedavosti Juraja IV. sa teraz, ako vidno, veľmi jednoducho rieši. Výrok „Scott bol *autorom* románu *Waverley*“, ktorý bol v predošlom odseku zapísaný vo svojej neskrátenej forme, neobsahuje nijakú zložku „*autor* románu *Waverley*“, ktorú by sme mohli nahradiť výrazom „Scott“. Nie je v rozpore s pravdivosťou záverov, ktoré vyplývajú z toho, že *verbálne* nahradíme „*autor* románu *Waverley*“ výrazom „Scott“, pokiaľ má zvrat „*autor* románu *Waverley*“ v uvažovanom výroku tzv. *primárny* výskyt. Rozdiel medzi primárnym a sekundárnym výskytom označujúcich zvratov je tento:

Keď hovoríme: „Juraj IV. si prial vedieť, či to-a-to“, alebo keď hovoríme „To-a-to je prekvapujúce“ alebo „To-a-to je pravdivé“ atď., tak „to-a-to“ musí byť výrok. Predpokladajme teraz, že „to-a-to“ obsahuje označujúci zvrat. Tento označujúci zvrat môžeme eliminovať buď z podriadeného výroku „to-a-to“, alebo z celého výroku, v ktorom je „to-a-to“ iba zložkou. Dostaneme rozdielne výroky, podľa toho, čo urobíme. Počul som o nedotklivom majiteľovi jachty, ktorému hosť, keď jachtu prvý krát videl, povedal: „Myslel som si, že vaša jachta je väčšia, ako je“. A majiteľ mu odpovedal: „Nie, moja jachta nie je väčšia, ako je“. Hosť mal na mysli toto: „Veľkosť, o ktorej som si myslel, že ju má vaša jachta, je väčšia ako veľkosť, ktorú má“. Majiteľ jachty pripísal jeho vete tento zmysel: „Myslel som si, že veľkosť vašej jachty je väčšia ako veľkosť vašej jachty“. Aby sme sa vrátili k Jurajovi IV. a románu *Waverley* – keď povieme „Juraj IV. si prial vedieť, či Scott bol *autorom* románu *Waverley*“, zvyčajne tým myslíme, že „Juraj IV. si prial vedieť, či jeden a iba jeden človek

napísal román *Waverley* a či tým človekom bol Scott“. Ale *môžeme* tým mieniť tiež: „Jeden a iba jeden človek napísal román *Waverley* a Juraj IV. si prial vedieť, či Scott bol týmto človekom“. V druhom prípade má zvrät „*autor* románu *Waverley*“ *primárny* výskyt, v prvom prípade *sekundárny*. Druhý prípad by sa dal vyjadriť takto: „Juraj IV. si prial vedieť, pokiaľ ide o toho človeka, ktorý v skutočnosti napísal román *Waverley*, či to bol Scott“. Bolo by to pravdivé napríklad vtedy, keby Juraj IV. videl v diaľke Scotta a opýtal by sa: „Je to Scott?“. *Sekundárny* výskyt označujúceho zvratu môžeme definovať ako taký, v ktorom sa zvrät vyskytuje vo výroku p , ktorý je iba zložkou uvažovaného výroku, pričom substitúciu za označujúci zvrät musíme uskutočniť v p , nie v celom uvažovanom výroku. Takej viacznačnosti, aká je medzi primárnymi a sekundárnymi výskytmi, sa dá v jazyku ťažko vyhnúť, no nezaškodí, keď sa budeme mať pred ňou na pozore. V symbolickej logike sa jej dá, samozrejme, ľahko vyhnúť.

Rozlišovanie primárnych a sekundárnych výskytov nám takisto umožňuje zapodievať sa, či *súčasný* kráľ Francúzska je holohlavý alebo nie je holohlavý a, všeobecne, logickým statusom označujúcich zvrátov, ktoré nič neoznačujú. Ak „ C “ je označujúci zvrät, povedzme „*termín*, ktorý má vlastnosť F “, tak

„ C má vlastnosť Φ “ znamená „jeden a iba jeden termín má vlastnosť F a tento termín má vlastnosť Φ “.¹²

Ak teraz vlastnosť F nepatrí nijakému termínu, alebo patrí viacerým, z toho vyplýva, že „ C má vlastnosť Φ “ je nepravdivé pre *všetky* hodnoty Φ . Teda „*súčasný* kráľ Francúzska je holohlavý“ je určite nepravdivé a „*súčasný* kráľ Francúzska nie je holohlavý“ je nepravdivé, ak znamená

„Existuje entita, ktorá je teraz kráľom Francúzska a nie je holohlavá“,

ale je pravdivé, ak znamená

„Nie je pravda, že existuje entita, ktorá je teraz kráľom Francúzska a je holohlavá“.

To znamená, že výrok „*kráľ* Francúzska nie je holohlavý“ je nepravdivý, ak výskyt zvratu „*kráľ* Francúzska“ je *primárny* a pravdivý, ak je *sekundárny*. Teda všetky výroky, v ktorých má „*kráľ* Francúzska“ primárny výskyt, sú

nepravdivé, negácie takýchto výrokov sú pravdivé, ale v nich má „*kráľ Francúzska*“ sekundárny výskyt. Vyhňeme sa teda záveru, že *kráľ Francúzska* má parochňu.

Teraz je zrejme aj to, ako máme poprieť, že existuje taký objekt ako rozdiel medzi A a B v prípade, keď sa A a B nelíšia. Ak sa A a B líšia, existuje jedna a iba jedna entita x taká, že „ x je rozdiel medzi A a B “ je pravdivý výrok. Ak sa A a B nelíšia, neexistuje nijaká taká entita x . Podľa pred chvíľou vysvetleného zmyslu denotátu, „rozdiel medzi A a B “ má denotát vtedy, keď sa A a B líšia, ale inak nie. Tento rozdiel sa vzťahuje na pravdivé a nepravdivé výroky všeobecne. Ak „ aRb “ zastupuje zvrat „ a má vzťah R ku b “, tak keď aRb je pravdivé, existuje taká entita ako vzťah R medzi a a b . Keď je aRb nepravdivé, neexistuje nijaká takáto entita. Teda z ľubovoľného výroku môžeme vytvoriť označujúci zvrat, ktorý označuje nejakú entitu, ak je výrok pravdivý, ale neoznačuje nijakú entitu, ak je výrok nepravdivý. Napríklad, je pravda (aspoň tak budeme predpokladať), že Zem obieha okolo Slnka a nepravda, že Slnko obieha okolo Zeme. Teda „*obeh Zeme okolo Slnka*“ označuje nejakú entitu, zatiaľ čo „*obeh Slnka okolo Zeme*“ neoznačuje nijakú entitu.¹³

Teraz sa už môžeme uspokojivo zapodievať celou ríšou nonentít, ako je napr. „okružly štvorec“, „párne prvočíslo väčšie ako 2“, „Apolón“, „Hamlet“ atď. Toto všetko sú označujúce zvraty, ktoré nič neoznačujú. Výrok o Apolónovi znamená to, čo dostaneme po nahradení tohto výrazu zvratom, ktorý nám ponúka klasický slovník ako význam výrazu Apolón, povedzme zvratom „boh Slnka“. Všetky výroky, v ktorých sa vyskytuje Apolón, treba interpretovať podľa spomenutých pravidiel pre označujúce zvraty. Ak má „Apolón“ primárny výskyt, výrok obsahujúci tento výskyt je nepravdivý. Ak je výskyt sekundárny, výrok môže byť pravdivý. Teda opäť: „okružly štvorec je okružly“ znamená „existuje jedna a iba jedna entita x , ktorá je okružla a štvorcová a táto entita je okružla“, čo je nepravdivý výrok, nie pravdivý, ako si myslel Meinong. Z úsudku: „Najdokonalejšia bytosť má všetky dokonalosti; existencia je dokonalosť; teda najdokonalejšia bytosť existuje“ dostaneme:

„Existuje jedna a iba jedna entita x , ktorá je najdokonalejšia; táto má všetky dokonalosti; existencia je dokonalosť; teda táto entita existuje“. Ako dôkaz je to chybné, pretože chýba dôkaz premisy „existuje jedna a iba jedna entita x , ktorá je najdokonalejšia“.¹⁴

Pán MacColl¹⁵ pokladá indivíduá za dvojaké, reálne a nereálne. Definuje teda prázdnu triedu ako triedu pozostávajúcu zo všetkých nereálnych indivíduí. To predpokladá, že také zvraty ako „*súčasný kráľ Francúzska*“, ktoré

neoznačujú reálne indivíduá, jednako však označujú nejaké indivídium, ale nereálne. Toto je v podstate Meinongova teória, ktorú sme odôvodnene odmietli, pretože protirečí zákonu sporu. S našou teóriou označovania sme schopní tvrdiť, že neexistujú žiadne nereálne indivíduá, teda že prázdna trieda je trieda, ktorá neobsahuje nijaké prvky, nie trieda, ktorá obsahuje ako prvky nereálne indivíduá.

Je dôležité všimnúť si dopad našej teórie na interpretáciu definícií, v ktorých sa používajú označujúce zvraty. K takým patrí väčšina matematických definícií: napríklad „ $m-n$ znamená číslo, ktoré nám dá m , keď ho pripočítame k n “. Teda $m-n$ je definované tak, že znamená to isté ako určitý označujúci zvrat. Ale už sme sa dohodli, že označujúce zvraty nemajú samy osebe nijaký zmysel. Teda v skutočnosti by definícia mala znieť: „Ľubovoľný výrok obsahujúci $m-n$ má znamenať výrok, ktorý dostaneme, keď nahradíme zvrat ' $m-n$ ' zvratom '*číslo, ktoré nám dá m , keď ho pripočítame ku n* '.“ Výsledný výrok je interpretovaný podľa už uvedených pravidiel pre interpretáciu výrokov, ktorých slovné vyjadrenie obsahuje označujúci zvrat. V prípade, že m a n sú také, že existuje jedno a iba jedno číslo x , ktoré nám dá m , ak ho pripočítame k n , existuje číslo x , ktoré môžeme dosadiť namiesto $m-n$ v ľubovoľnom výroku, ktorý obsahuje $m-n$ bez toho, aby sa zmenila pravdivosť alebo nepravdivosť tohto výroku. Ale v ostatných prípadoch sú všetky výroky, v ktorých má „ $m-n$ “ primárny výskyt, nepravdivé.

Uvedená teória vysvetľuje užitočnosť *totožnosti*. Okrem autora učebnice logiky, nikto nikdy nechce tvrdiť, že „ x je x “, a napriek tomu sa tvrdenia o totožnosti často vyslovujú v takej forme ako „Scott bol *autorom* románu *Waverley*“ alebo „ty si ten človek“. Význam takýchto výrokov nemôžeme určiť bez pojmu totožnosti, hoci to nie sú jednoducho výroky, že Scott je totožný s iným termínom, *autor* románu *Waverley*, alebo že ty si totožný s iným termínom, ten človek. Najkratším vyjadrením výroku „Scott je *autorom* románu *Waverley*“ sa zdá byť „Scott napísal román *Waverley*; a pre y je vždy pravdivé, že ak y napísal román *Waverley*, tak y je totožné so Scottom“. Práve takto vstupuje totožnosť do výroku „Scott je *autorom* románu *Waverley*“ a práve vďaka takýmto použitiam stojí za to tvrdiť totožnosť.

Toto je jeden zaujímavý výsledok uvedenej teórie označovania: Ak existuje niečo, s čím nie sme bezprostredne oboznámení, ale máme len definíciu pomocou označujúcich *zrátov*, tak výroky, v ktorých je táto vec zavedená pomocou označujúceho zvratu, v skutočnosti neobsahujú túto vec ako zložku, ale namiesto toho obsahujú zložky, vyjadrené pomocou viacerých slov označujúceho

zvratu. Preto v každom výroku, ktorý sme schopní pochopiť (t.j., nielen v tých, ktorých pravdivosť alebo nepravdivosť sme schopní posúdiť, ale vo všetkých, o ktorých sme schopní uvažovať), sú v skutočnosti všetky zložky entitami, s ktorými sme bezprostredne oboznámení. Teda veci ako hmota (v tom zmysle, v ktorom sa hmota vyskytuje vo fyzike) a mysle iných ľudí sú nám známe iba pomocou označujúcich zvrátov, t. j., nie sme s nimi *oboznámení*, ale poznáme ich ako to, čo má také a také vlastnosti. Teda hoci môžeme utvoriť výrokové funkcie $C(x)$, ktoré musia platiť o takej a takej materiálnej častici alebo o myšli Toho-a-toho, napriek tomu nie sme oboznámení s výrokmi, ktoré tvrdia tieto veci, o ktorých vieme, že musia byť pravdivé, pretože nemôžeme vnímať [apprehend] príslušné skutočné entity. Vieme len to, že „Ten-a-ten má myseľ, ktorá má také a také vlastnosti“, ale nevieme, že „*A* má také a také vlastnosti“, pričom *A* je uvažovaná myseľ. V takom prípade poznáme vlastnosti veci bez toho, aby sme boli oboznámení so samou vecou, a teda bez toho, aby sme poznali akýkoľvek jednotlivý výrok, ktorého zložkou je sama vec.

O mnohých ďalších dôsledkoch stanoviska, ktoré som obhajoval, sa už nezmienim. Chcem iba poprosiť čitateľa, aby sa nerozhodol toto stanovisko odmietnuť – k čomu by ho mohla zvieŕť jeho zdanlivo prílišná zložitosť – pokiaľ sa sám nepokúsi vytvoriť svoju vlastnú teóriu označovania. Verím, že tento pokus ho presvedčí, že nech už bude pravdivá teória akákoľvek, nemôže byť taká jednoduchá, ako by sme mohli vopred očakávať.

POZNÁMKY

- * Článok som prekladal z knihy RUSSELL, B. (1956): *Logic and Knowledge (essays 1901-1950)*. Marsh, R. Ch. (ed.). George Allen & Unwin LTD, London 1956, 41-56.
- ^a V origináli „a man“, teda zvrat, ktorý obsahuje neurčitý člen „a“, ktorý možno v slovenčine vyjadriť výrazom „nejaký“. (Pozn. prekl. Všetky poznámky prekladateľa sú označené malými písmenami.)
- ^b V origináli je použitý určitý člen „the“, ktorý podľa Russella, ako bude zrejmé z ďalšieho textu, obsahuje jedinečnosť. Ak bude zo zvratu v slovenskom preklade zrejmé, že by mal označovať jeden objekt (napr. práve v tomto prípade – nemali by existovať súčasne dvaja králi Anglicka), nebude v preklade nijako zdôraznené, že v origináli je určitý člen. V ostatných prípadoch bude zvrat s určitým členom uvedený kurzívou.
- ^c Dnes by to platilo v prípade zvratu „súčasná kráľovná Anglicka“.
- ^d Russell používa výraz „proposition“ viacznačne. Na niektorých miestach v zmysle „obsah“ výroku, napríklad, keď hovorí o slovnom vyjadrení výroku, ale väčšinou ho používa tak, že vyjadruje nedi-ferencovane vetu aj jej zmysel.
- ^e V origináli je uvedený angl. urč. člen *the*.

- ^f V origináli sa uvádza „...the *u* is a *u*“. Preto je v preklade zvrät „...to *u* je *u*“. Pretože *u* je už v origináli kurzívou, nedalo by sa pomocou nej zdôrazniť, že v origináli je použitý určitý člen.
- ¹ Tento problém som rozoberal v V. kap. a § 476 diela *Principles of Mathematics*. Teória, ktorú som tam zastával, je takmer rovnaká ako Fregeho a úplne sa líši od teórie, ktorú budem obhajovať v tomto článku. (Pozn. B. Russella. Všetky jeho poznámky budú očíslované arabskými číslicami.)
- ² Presnejšie, propozičnú funkciu.
- ³ Druhý z nich sa dá definovať pomocou prvého, ak ho chápeme tak, že znamená „Nie je pravda, že » $C(x)$ je nepravdivé« je vždy pravdivé“.
- ⁴ Namiesto tohto komplikovaného zvratu budem niekedy používať zvrät „ $C(x)$ nie je vždy nepravdivé“ alebo „ $C(x)$ je niekedy pravdivé“, pričom predpokladám, že je *definovaný* tak, že znamená to isté ako komplikovaný zvrät.
- ⁵ Ako bolo vhodné zdôvodňované v *Logike* p. Bradleya, kniha I., kap. II.
- ⁶ Psychologicky „ C (nejaký človek)“ naznačuje *iba jedného* a „ C (niektorí ľudia)“ naznačuje *viac ako jedného*; ale tieto náznamy môžeme pri predbežnom náčrte prehliadať.
- ⁷ Pozri *Untersuchungen zur Gegenstandstheorie und Psychologie*, Leipzig 1904, prvé tri články (t.j. Meinonga, Amesedera a Mallyho).
- ⁸ Pozri *Über Sinn und Bedeutung*, Zeitschrift für Phil. und Phil. Kritik, zv. 100.
- ⁹ Frege rozlišuje dva prvky, zmysel a denotát, všade, nielen v zložených označujúcich zvratoch. Teda do *zmyslu* označujúceho komplexu vstupujú *zmysly* jeho zložiek, nie ich *denotát*. Vo výroku „Mont Blanc je vyšší než 1000 metrov“ je podľa Fregeho zložkou *zmyslu* tohto výroku *zmysel* zvratu „Mont Blanc“, nie skutočná hora.
- ¹⁰ V tejto teórii budeme hovoriť, že označujúci zvrät *vyjadruje* zmysel. O zvrate aj o zmysle budeme hovoriť, že *označujú* denotát. V inej teórii, ktorú zastávam, neexistuje žiadny *zmysel* a iba niekedy *denotát*.
- ¹¹ Tieto výrazy používam ako synonymá.
- ¹² Toto je skrátaná, nie celkom presná interpretácia.
- ¹³ Výroky, z ktorých sú takéto entity odvodené, nie sú totožné ani s týmito entitami, ani s výrokmi, že tieto entity existujú.
- ¹⁴ Túto argumentáciu možno použiť pri platnom dôkaze, že všetky prvky triedy najdokonalejších bytostí existujú. Takisto je možné formálne dokázať, že táto trieda nemôže mať *viac* než jeden prvok. Ak však berieme definíciu dokonalosti ako vlastnenie všetkých pozitívnych predikátov, možno takmer rovnako formálne dokázať, že táto trieda nemá ani jeden prvok.
- ¹⁵ *Mind*, N.S., v čísle 54 a znovu v čísle 55, str. 401.

Z anglického originálu preložil *Dezider Kamhal*.